

**Prof. dr hab. Jacek Gołaczyński,
Uniwersytet Wrocławski**

**Recenzja z dorobku naukowego dra Mirosława Koska w sprawie
nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk
prawnych**

1. Uwagi ogólne

Doktor Mirosław Kosek jest adiunktem w Katedrze Prawa Rodzinnego i Prawa Nieletnich na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. W latach 1986-1992 odbył studia teologiczne, uzyskując dyplom magistra teologii (Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie). Następnie w latach 1993-2000 odbył studia z zakresu prawa i prawa kanonicznego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i w 1996 r. uzyskał tytuł magistra prawa kanonicznego, a w 2000r. magistra prawa. Kontynuował studia w latach 1997 -1999 na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie, gdzie zajmował się tematyką finansowania kościołów i związków wyznaniowych we Włoszech i w Niemczech. W 2000r. obronił rozprawę doktorską dotyczącą podatku kościelnego w niemieckim systemie prawnym.

2. Ocena osiągnięć naukowych.

**a. osiągnięcia naukowe wskazane na podstawie art. 16
ust. 2 pkt 1 ustawy o stopniach naukowych i tytule
naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki**

Habilitant we wniosku habilitacyjnym przedstawił jako szczególne swoje osiągnięcie naukowe monografię pt. Powództwo prokuratora w sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego, C.H.Beck 2016.

Omawiana monografia niewątpliwie stanowi ciekawe opracowanie zagadnienia prawnego, które odnosi się do prawa cywilnego materialnego oraz procesowego. Udział prokuratora bowiem odnosi się do zagadnień związanych z podstawami materialnoprawnymi

powództwa w sprawach z zakresu prawarodzinnego o niemajątkowych charakterze, ale także odnośnie do roli procesowej udziału prokuratora. W tym zakresie, zasadnie uznał autor, że kwestia udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym w tych kategoriach spraw nie była przedmiotem szczegółowej analizy na gruncie doktryny prawa postępowania cywilnego. Istnieją natomiast wypowiedzi odnoszące się do udziału prokuratorów postępowaniu cywilnym w ogólności. Niewątpliwie należy zauważyć, że monografia wykorzystuje aż trzy metody badawcze: historyczną, dogmatyczną, oraz empiryczną. Wszystkie jednak są bardzo istotne z punktu widzenia osiągnięcia celów badawczych pracy, czyli zbadania czy aktualny model udziału prokuratorów postępowaniu cywilnym w sprawach z zakresu prawa rodzinnego o charakterze niemajątkowym jest wystarczający, czy może konieczna jest jego całkowita przebudowa, czy też może korekta. Interesujące pozostają z tego punktu widzenia rozważania historyczne poczynione na podstawie dokumentów z prac Komisji Konsultacyjno Prawnej z 1947 r. oraz Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego z 1950r., gdzie właśnie powstała idea wprowadzenia prokuratora jako podmiotu w postępowaniu cywilnym, który w sprawach gdzie zachodziła ochrona nowego ustroju mógł wstępować do każdego toczącego się postępowania lub je samodzielnie inicjować. Dyskusja zresztą, jak zauważa autor, już wtedy dotyczyła kwestii, czy prokurator powinien uzyskać uprawnienie włączania się do postępowania cywilnego jedynie wówczas, gdy przepis ustawy mu na to zezwala, czy w każdej sprawie na podstawie ogólnej kompetencji.

Z punktu widzenia, uwzględniania w badaniach naukowych nad prawnymi instytucjami, także praktyki obrotu cywilnoprawnego na uznanie zasługuje ta część monografii, która opiera się na ankietach przeprowadzonych wśród prokuratorów (Rozdział II par. 8). Ciekawy jest także sposób zaprezentowania wyników tych ankiet, a mianowicie, oprócz samegokrytycznego omówienia tych wypowiedzi, autor postanowił także przedstawić bezpośrednio te wypowiedzi. Uwypuklają one poprzez swoją spontaniczność prezentowane przez

autora w dalszym toku poglądy. Brakuje w tym miejscu jednak innej refleksji, a mianowicie prezentacji poglądów sędziów orzekających w wydziałach rodzinnych sądów powszechnych, czy Sądu Najwyższego. Oczywiście autor mógł posłużyć się, w miejsce badania poprzez przeprowadzenie ankiet, także badaniem orzecznictwa sądowego dostępnego obecnie przez publikatory internetowe sn.orzeczenia.gov.pl, orzeczenia.ms.gov.pl odnośnie sądów powszechnych, czy w końcu przez badania aktowe. Te ostatnie dają najlepsze wyniki, bo nie chodzi tu o prezentację jedynie poglądu sędziego, czy prokuratora w zakresie omawianym, ale o faktyczny przebieg sprawy, w której prokurator brał udział jako powód, czy pozwany, czy jako podmiot który przyłączył się do toczącego się postępowania. Takie badania z powodzeniem od lat, także w sprawach z zakresu prawa rodzinnego, prowadzi Instytut Wymiaru Sprawiedliwości. Nie ujmując zatem niczego z osiągnięć badawczych habilitanta w tym zakresie, w którym skorzystał z wywiadów z prokuratorami, to jednak pozostaje niedosyt, że ankiety takie nie zostały skierowane także do sędziów rodzinnych.

Pod względem konstrukcyjnym praca nie budzi moich zastrzeżeń. Autor omawia najpierw zagadnienia wstępne i tu korzysta na ogół z metody historycznej, gdzie omawia genezę udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym. Następny rozdział (II) dotyczy powództwa prokuratora w postępowaniu cywilnym w sprawach cywilnych w ogólności, gdzie zajmuje się bardziej z procesowego punktu widzenia charakterem prawnym tego udziału, ustaleniem podstaw prawnych takiego powództwa. Odrębnie rozważa natomiast wytoczenie powództwa w oparciu o ogólną kompetencję z art. 7 k.p.c., oraz z przepisów szczególnych, czyli z art. 55 i 57 k.p.c. Wartościowe są uwagi dotyczące regulacji odnoszącej się do wytoczenia powództwa przez prokuratora na podstawie przepisów k.p.c. oraz w Prawie o prokuraturze z postulatami, aby dążyć do ujednolicenia tych rozwiązań, zwłaszcza jeśli idzie o przesłanki do wytoczenia powództwa. W tym rozdziale, który dotyczy wytoczenia powództwa przez prokuratora w postępowaniu cywilnym,

habilitant zajmuje się także przystąpieniem prokuratora do toczącego się już postępowania i w tym zakresie można postawić zarzut, że tytuł II rozdziału nie do końca oddaje jego merytoryczną zawartość.

Rozdziały III, IV i V monografii odnoszą się już do szczegółowych kwestii, czyli wytoczenia powództwa, czy udziału prokuratora w poszczególnych sprawach z zakresu prawa rodzinnego w sprawach niemajątkowych, czyli: powództwa o unieważnienie małżeństwa oraz ustalenie jego istnienia lub nieistnienia (rozdział III), powództwa o zaprzeczenie lub ustalenie ojcostwa oraz o bezskuteczności uznania ojcostwa (rozdział IV), powództwa o zaprzeczenie lub uznanie macierzyństwa oraz o rozwiązanie przysposobienia (rozdział V). W każdym z tych rozdziałów zawarte są oprócz rozważań dogmatycznych, także uwagi empiryczne opracowane na podstawie przeprowadzonych ankiet z udziałem prokuratorów.

Na uwagę zasługują przedstawione przez autora wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda*. Podzielam opinię, że należy krytycznie odnieść się do braku inicjatywy w zakresie wytoczenia powództwa o zaprzeczenie ojcostwa w sytuacji wykazania, że nie ma więzi biologicznej pomiędzy tzw. prawnym ojcem a dzieckiem. W sytuacji, gdy matka nie jest zainteresowana takim powództwem prokuratora z uwagi na niechęć we wskazaniu biologicznego ojca oraz z uwagi na potrzebę zapewnienia dziecku alimentacji od dotychczasowego ojca dziecka. Zatem względy majątkowe wpływają na sytuację dziecka i jego prawa do więzi z biologicznym ojcem. Jednocześnie należy zauważyć, że biologiczny ojciec dziecka jest pozbawiony legitymacji procesowej czynnej do wytoczenia powództwa o zaprzeczenie ojcostwa. Takie rozwiązanie zresztą nie jest wadliwe, w przeciwnym razie mogło by być nadużywane z istotną szkodą dla matki dziecka oraz samego dziecka. Pozytywnie oceniam postulat habilitanta, aby prokurator jednak mógł występować z powództwem o zaprzeczenie ojcostwa, natomiast interesy alimentacyjne dziecka można zabezpieczyć, na wzór art. 125 kro, co postuluje właśnie habilitant.

Pozytywnie oceniam także rozważania autora dotyczące powództwa prokuratora w sprawach o ustalenie i zaprzeczenie

macierzyństwa oraz o rozwiązanie przysposobienia. Są to powództwa bardzo rzadko występujące, ale i na ich tle autor poczynił pewne ustalenia i postuluje zmiany. W szczególności uznaje, że należy rozważyć terminy ograniczające możliwość wytoczenia powództwa o zaprzeczenie macierzyństwa. Konieczne jest także rozstrzygnięcie problemów tzw. umów o macierzyństwo zastępcze. Z badań ankietowych wynika jednak, że takie powództwa występują jeszcze dość rzadko, ale nie ma wątpliwości, że spraw takich będzie więcej. Stąd też zasadny postulat, aby tym zagadnieniem zajął się ustawodawca.

Oceniając zatem końcowo prezentowaną monografię oceniam, że stanowi ona oryginalne opracowanie istotnego jurydycznie, ale co warto podkreślić, także praktycznie zagadnienia udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym w sprawach niemajątkowych. Monografia jest dobrze skonstruowana, rozważania oparte są o trzy metody badawcze, z której szczególnym wkładem autora jest posłużenie się metodą empiryczną. Jedynie co można zarzucić autorowi, to ograniczenie badań empirycznych jedynie do grupy zawodowej prokuratorów, a pominięcie sędziów rodzinnych ewentualnie badań aktowych w tych sprawach.

b. ocena pozostałego dorobku

W dorobku habilitanta znajdują się opracowania odnoszące się do prawa wyznaniowego, w szczególności relacji między Kościołem a państwem. Rozważania na ten temat były przedmiotem rozprawy doktorskiej, opublikowanej kilka lat po obronie (Podatek kościelny w niemieckim systemie prawnym, Płock 2000 r.). Nie podważając ewentualnego pionierskiego charakteru tej monografii, muszę pozostawić ją bez oceny. Nie jestem bowiem specjalistą w tym zakresie. Podobnie poza moją oceną muszą pozostać kolejne publikacje odnoszące się do tego obszaru, czyli próba oceny czy niemieckie rozwiązania mogą być przeniesione na grunt prawa polskiego Czy możliwa jest recepcja niemieckiego modelu prawa kościelnego w Polsce, (Forum Teologiczne, t. VII, Olsztyn 2006)

oraz Wolność religijna w wymiarze pozytywnym i negatywnym na przykładzie orzeczenia Niemieckiego Federalnego Trybunału Konstytucyjnego z 16 maja 1995r., (Studia z Prawa Wyznaniowego, t. 5/2002), Metody regulacji stosunków państwo –Kościoł w Niemczech, (Układowe formy regulacji stosunków między państwem a związkami wyznaniowymi (art. 25 ust. 4-5 Konstytucji RP), pod. red. P. Stanisza i M. Ordon, Lublin 2013).

Te zagadnienia, i podobne były także przedmiotem pracy naukowej habilitanta w kolejnych opracowaniach, w których analizował dokumenty z działalności Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski, powołanej na podstawie ustawy z 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w PRL (Relacje Episkopat- Rząd w optyce wybranych problemów podejmowanych na forum Komisji Wspólnej w latach 1956-1967, w: Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej, pod red. A. Mezglewskiego, Lublin 2005.) Mogę jedynie odnotować, że autor tych opracowań dokonał zebrania i oceny materiałów archiwalnych w Archiwum Konferencji Episkopatu Polski.

Kolejnym obszarem badawczym habilitanta, obok tematyki udziału prokuratora w sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego stanowią inne opracowania odnoszące się do prawa rodzinnego. Istotnym osiągnięciem jest niewątpliwie komentarz do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego opracowany we współautorstwie z prof. W. Stojanowską (W. Stojanowska, M. Kosek, Nowelizacja prawa rodzinnego na podstawie ustaw z 6 listopada 2008r. oraz 10 czerwca 2010r. Analiza. Wykładnia. Komentarz, pod red. W. Stojanowskiej). Opracowanie to powstało w reakcji na prace legislacyjne dotyczące prawa rodzinnego prowadzone w Sejmie w 2008r., w których habilitant uczestniczył także w roli eksperta (Opinia w sprawie projektu noweli do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z dnia 23 listopada 2006 r.) Należy uznać, że wymieniony komentarz zasługuje na pochwałę. Istotnie opracowanie ma charakter całościowy, nie ogranicza się jedynie do skomentowania poszczególnych przepisów, ale przede wszystkim zawiera

przytoczenie licznych źródeł prawnych (różne stany prawne), wskazanie różnic pomiędzy tymi regulacjami, analizę teoretyczną, oraz praktyczny komentarz.

Kolejne publikacje habilitanta odnoszą się do innych zagadnień prawa rodzinnego, czyli kwestii prawnych pozostawienia dzieci przez rodziców emigrujących zarobkowo za granicę oraz ocena przyczyn rozwodowych w świetle ankiet przeprowadzonych przez księży. Oba opracowania zostały poprzedzone badaniami empirycznymi, które rzeczywiście stanowią często wykorzystywaną metodę badawczą autora. Dwie publikacje: Skutki emigracji zarobkowej rodziców w aspekcie zagrożenia dobra dziecka na podstawie badań ankietowych nauczycieli (Zeszyty Prawnicze UKSW, nr 9.1/2009) oraz Problematyka rozwodów w świetle wypowiedzi księży uczestniczących w badaniu socjologicznym (Zeszyty Prawnicze nr 13.3/2013 z 2013r.) i w końcu Intercyza w świetle badań ankietowych studentów polskich i amerykańskich (Zeszyty Prawnicze, Nr 12.2/2012 z 2012 r.) były opracowane we współautorstwie, jednak przy znacznym udziale autorskim habilitanta. Opracowania te należą do wyników prac badawczych prowadzonych w katedrze Prawa Rodzinnego i Prawa Nieletnich UKSW w celu oceny przyczyn i form przeciwdziałania negatywnym skutkom w odniesieniu do sytuacji dzieci. W zakresie jedynie tematyki przyczyn rozwodowych można było rozważyć przeprowadzenie badań ankietowych i aktowych także w sadach, wśród sędziów rodzinnych. Natomiast perspektywa tego zagadnienia (przyczyn rozwodowych) ze strony księży jest na pewno bardzo ciekawa i rzadko wykorzystywana w badaniach empirycznych, stąd pozytywna ocena takiego badania socjologicznego. Uznaję, że nie można jednak pominąć akt ze spraw rozwodowych jedynie dlatego, że często rozwód jest orzekany bez wskazania winy małżonków, ponieważ nawet w takich sprawach sąd ma obowiązek przesłuchać strony, przeprowadzić wywiad kuratora, a w sprawach w których istnieje konflikt między małżonkami odnoszący się do tego, któremu z

nich sąd ma powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej, na pewno akta zawierają istotne informacje na temat przyczyn rozvodu.

W mojej ocenie, bardzo dobrze się stało, że autor podjął zagadnienie skutków emigracji zarobkowej rodziców w kontekście jego wpływu na sytuację dzieci. Kwestie te mogą być przedmiotem analizy socjologicznej, pedagogicznej, psychologicznej, ale i prawnej, a mianowicie jak prawnie pomóc dzieciom, jak zapobiegać negatywnym konsekwencjom tego zjawiska, jak wypracować współpracę pomiędzy różnymi instytucjami mającymi za zadanie chronić dzieci i rodzinę a dziećmi i ich rodzicami i opiekunami.

Ciekawym opracowaniem, także na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych, jest analiza przepisów kształtujących umowę majątkową w prawie polskim i amerykańskim. Ciekawe są wnioski z tego badania, że coraz więcej małżeństw (także respondentów-studentów) jest pozytywnie nastawiona do podpisania umowy majątkowej, ale jednak mniej osób przewiduje gotowość zawarcia takiej umowy. Niektórzy respondenci oceniają jednak, że zawarcie takiej umowy może powodować spadek zaufania pomiędzy małżonkami, zwłaszcza gdy zostanie wprowadzona rozdzielnosc majątkowa pomiędzy małżonkami, a zatem czy intercyza wpływa stabilizująco, czy destabilizująco na rodzinę.

Habilitant zajmował się także innymi zagadnieniami dotyczącymi rodziny w prawie. W szczególności na uwagę zasługuje jego artykuł dotyczący ochrony rodziny w przepisach Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotyczących zawarcia małżeństwa, *Acta Iuris Stetinensis*, nr 6/2014 z 2014 r. Na uznanie zasługuje także publikacja odnosząca się do pojęcia rodziny w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym i negatywne skutki jej redefinicji w wybranych aktach prawnych, w : *W trosce o rodzinę. Księga pamiątkowa ku czci prof. W. Stojanowskiej*, red. M. Koska, J. Słyka, Warszawa 2008. Jest to aktualny i trudny temat, nie tylko na gruncie prawa cywilnego, ale także kolizyjnego. Rodzi także liczne konsekwencje w sferze prawa spadkowego, majątkowego, podatkowego. I należy podzielić zapatrywanie habilitanta, aby obecny model współżycia ludzi nie

wpływał na potrzebę redefinicji rodziny. Możliwe są bowiem inne formy prawne realizacji ewentualnych ich praw oraz interesów, zwłaszcza majątkowych.

Na pozytywną ocenę zasługuje także opracowanie odnoszące się do nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w zakresie tzw. pieczy zastępczej (Piecza zastępcza w projekcie nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z dnia 23 listopada 2006r., Roczniki Nauk Prawnych, t. XIX, nr 1/2009 z 2009r. ale także artykuł o porozumieniu rodziców po nowelizacji kro z 15 czerwca 2015 r. Autor zasadnie dokonał krytycznej analizy tej instytucji wskazując na poważne problemy prawne i faktyczne z realizacją takiego porozumienia. Interesujące są także opracowania omawiające zagadnienia ochrony rodziny, tym razem, z perspektywy prawa kanonicznego. Należą do nich: Mediacja w kanonicznym procesie małżeńskim, Opolskie Studia Administracyjno-Prawne, t. IV Opole 2007; Troska o małżeństwo i rodzinę w Memoriałach Episkopatu Polski do Rządu w latach 1970-1978, Studia Płockie, t. XXXVIII/2010. Interesujące jest to, że autor przeciwstawił mediację według prawa kanonicznego w procesie małżeńskim z art. 436 k.p.c. i dokonał oceny.

Habilitant opracował także dwie polemiki do publikacji T. Justyńskiego: Prawo do kontaktów z dzieckiem w prawie polskim i obcym oraz O dobre obyczaje w polemice (na łamach Państwa i Prawa w 2012 i 2013r.) Widać w tym zakresie umiejętność prowadzenia sporu naukowego i gotowość polemiki z prezentacją szczegółowych argumentów prawnoporównawczych.

W dorobku autora znajdują się także publikacje dotyczące prawa nieletnich, głównie z powodu, co wynika z autoreferatu, prowadzenia monograficznego wykładu na Wydziale Prawa i Administracji UKSW z prawa nieletnich. W tymże obszarze habilitant przygotował we współautorstwie z W. Lazugą artykuł nt. Prawnych skutków przejawów demoralizacji nieletnich na podstawie badań akt sądowych, Zeszyty Prawnicze UKSW nr 5.2/2005 z 2005r oraz Prewencyjna i resocjalizacyjna funkcja rodziny a przestępczość

nieletnich, w: *Przestępczość, dowody, prawo. Księga Jubileuszowa* prof. Bronisława Młodziejewskiego, pod red. J. Moszczyńskiego, D. Sołódowa, I. Sołtyszewskiego, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2016.

3. Działalność dydaktyczna

Oprócz działalności naukowej w dorobku habilitanta pozostaje także aktywność dydaktyczna. Od początku swojej pracy na UKSW w Warszawie prowadzi zajęcia dydaktyczne dla studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych z prawa rodzinnego, prawa nieletnich, oraz wykłady monograficzne: ochrona rodziny w prawie polskim, formy pieczy zastępczej. Prowadzi także seminarium magisterskie, wypromował już około 50 magistrów i był także recenzentem 70 prac magisterskich pisanych pod kierunkiem innych pracowników uczelni. Oprócz działalności na rodzimym uniwersytecie prowadzi także zajęcia na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych UKSW oraz w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku, oraz w okresie od 2006 do 2010 r. wykładał także na Wydziale Nauk Pedagogicznych UKSW. Habilitant sprawuje także opiekę naukową nad publikacjami studentów w czasopiśmie *Młody jurysta*, w ramach także konsultacji ze Studencką Poradnią Prawną.

4. Inna działalność, współpraca

Opiniowany może się wykazać, choć jeszcze niewielkim doświadczeniem w zakresie współpracy z innymi instytucjami. Jak już wcześniej wspomniano, był ekspertem sejmowym w pracach nad nowelizacją Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 2006r., jest także członkiem Stowarzyszenia Kanonistów Polskich i uczestniczył także w konferencji Stowarzyszenia Sędziów Sądów Rodzinnych w Polsce.

5. Wnioski końcowe

Po analizie dorobku naukowego habilitanta, oraz

przedstawionej monografii jako szczególnego osiągnięcia naukowego oceniam, że spełnia on kryteria przewidziane w ustawie o tytule i stopniach naukowych do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk prawnych. Szczególnie cenne w dorobku opiniowanego jest stosowanie z powodzeniem metody empirycznej, która zwłaszcza w obszarze badawczym, któremu się poświęcił autor-prawa rodzinnego, jest szczególnie celna. Bez bowiem refleksji empirycznej nie można prowadzić właściwej oceny dogmatycznej ustawy. Na uwagę zasługuje także i to, że autor jest znawcą także prawa kanonicznego i wykorzystuje tę wiedzę dla oceny rozwiązań w prawie rodzinnym. Cechą dorobku naukowego habilitanta jest także analizowanie poszczególnych instytucji prawa rodzinnego z perspektywy badań empirycznych w celu następnie formułowania wniosków *de lege ferenda* i także socjologicznych. Uważam zatem, że dorobek naukowy habilitanta spełnia kryteria przewidziane w ustawie z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm) i może być podstawą dalszych kroków w przewodzie habilitacyjnym. Rekomenduję Komisji habilitacyjnej przedstawienie Radzie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego pozytywnej opinii o nadaniu ks. dr Mirosławowi Koskowi stopnia doktora habilitowanego nauk prawnych.

Prof. dr hab. Jacek Gołaczyński

Jacek Gołaczyński